

В.П. Третяк (Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна, Україна)

ПРИСКОРЕННЯ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНИХ МЕХАНІЗМІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ І РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ СЕЛА

У статті проаналізовано пріоритетні напрямки залучення інвестицій у розвиток соціальної інфраструктури села, обґрунтовано методологічні принципи просторової організації соціальної інфраструктури села.

Ключові слова: соціальна інфраструктура села, соціальна політика, держава, соціальна сфера, інвестиції, просторова організація, ефективність.

Літ. 34.

В.П. Третяк (Харьковский национальный университет
имени В.Н. Каразина, Украина)

УСКОРЕНИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ЭФФЕКТИВНЫХ МЕХАНИЗМОВ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ СЕЛА

В статье проанализированы приоритетные направления привлечения инвестиций в развитие социальной инфраструктуры села, обоснованы методологические принципы территориальной организации социальной инфраструктуры села.

Ключевые слова: социальная инфраструктура села, социальная политика, государство, социальная сфера, инвестиции, пространственная организация, эффективность.

V.P. Tretyak (Kharkiv National University of V.N. Karazin, Ukraine)

ACCELERATION OF EFFICIENT MECHANISMS FORMATION IN FUNCTIONING AND DEVELOPMENT OF RURAL SOCIAL INFRASTRUCTURE

The article analyzes the priority directions in investments attraction into development of rural social infrastructure; the methodological principles of territorial organization of the rural social infrastructure are grounded.

Keywords: rural social infrastructure; social policy; state; social sphere; investments; spatial organization; efficiency.

Постановка проблеми. У багатьох регіонах України соціальна сфера є основним чинником, який впливає на вирішення багатьох важливих проблем села, зокрема, стабілізацію демографічної ситуації, рівень розвитку та ефективність діяльності об'єктів соціальної інфраструктури села, закріплення на селі молоді, продуктивність праці у виробничій сфері, життєвий рівень сільського населення [32, 306].

У теперішній час спостерігаються кризові явища в розвитку соціальної інфраструктури села: катастрофічно скорочується мережа її підприємств і організацій, внаслідок чого жителі все дедалі більшої кількості сіл не можуть задовольнити свої найбільш невідкладні життєві потреби. Внаслідок тривалого реформування в реальному житті склалася ситуація, коли за створення соціальної інфраструктури практично ніхто не несе відповідальності [9, 199]. Реформування соціальної інфраструктури, що відбувається не повною мірою, стосується питань інноваційної діяльності й управління цими процесами. У

регулюванні інноваційної діяльності недостатньо застосовуються економічні методи, і ця проблема в соціальній сфері залишається, в основному, предметом теоретичних досліджень.

Аналіз останніх досліджень й публікацій. Питанням розвитку соціальної сфери і соціальної інфраструктури села присвячені наукові праці багатьох учених-економістів, зокрема Д.П. Богині [2], О.А. Бугуцького [5], О.Г. Булавко [24], М.Х. Вдовиченка [6], П.І. Гайдуцького [7; 8], О.О. Євсєєвої [12], Й.С. Завадського [13], Т.І. Заславської [14], О.І. Здоровцова [11], Д.Ф. Крисанова [17], Г.І. Купалової [18], В.І. Куценко [19], І.І. Лотоцького [21], І.І. Лукинова [22], М.Й. Маліка [23], М.К. Орлатого [6], І.В. Прокопи [25], П.Т. Саблука [26], М.Г. Саєнка [27], Р.І. Тринька [29], Г.В. Черевка [31], Л.О. Шепотько [25], В.В. Юрчишина [34], К.І. Якуби [6] та інших. Проте в умовах наслідків світової фінансової кризи, важкого стану сільськогосподарських підприємств досить актуальною стає проблема формування ефективних механізмів функціонування і розвитку соціальної інфраструктури села та дослідження її впливу на основні показники діяльності сільськогосподарських підприємств. Важливість, актуальність та розробка рекомендацій і пропозицій, які б сприяли вирішенню проблем взаємовідносин об'єктів соціальної інфраструктури з бюджетом, сільськогосподарськими підприємствами, з урахуванням специфіки глобалізаційного періоду світової економіки, і зумовили вибір теми проведеного дослідження.

Метою дослідження є обґрунтування необхідності вирішення проблеми регулювання державних інвестицій у розвиток соціальної інфраструктури села, обґрунтування методологічних принципів і моделей просторової організації соціальної інфраструктури села.

Основні результати дослідження. У період реформування колективних сільськогосподарських підприємств соціальна сфера села опинилася на межі руйнування. Це сталося через кризовий стан економіки, різке скорочення бюджетного фінансування, неплатоспроможність і заборгованість сільськогосподарських підприємств. Такий стан речей унеможливив задоволення потреб сільського населення в соціально-культурних і побутових послугах і, як наслідок, зробив украй проблематичним створення належних умов життя на селі [10]. У зв'язку з цим для забезпечення подальшого функціонування і розвитку соціальної інфраструктури села виникла потреба в її реформуванні.

Задоволення життєвих потреб сільських жителів значною мірою залежить від збільшення обсягу інвестицій в основний капітал у галузі соціальної інфраструктури. Ринкове середовище ставить жорсткі вимоги до підвищення ефективності використання ресурсів, зниження витрат на виробництво, освоєння нової техніки й технологій, а також підвищення якості вироблених товарів (послуг) підприємствами, організаціями, установами соціальної сфери. Проте більшість господарських суб'єктів у зв'язку з високим ступенем фізичного та морального зношення основних виробничих фондів не можуть виконувати свої основні функції. Усе це потребує посилення державної підтримки розвитку матеріальної бази соціальної інфраструктури села [16].

Подальший розвиток матеріальної бази соціальної сфери села залежить від інвестиційної політики держави, яка включає загальні принципи рішен-

ня і заходи, що визначають обсяги та напрямки державної підтримки з метою забезпечення ефективності її розвитку, усунення внутрішньогалузевих диспропорцій, стимулювання інвестиційної діяльності недержавних інвесторів [15].

Пряма підтримка соціальної інфраструктури села здійснюється державою за визначеними напрямами (пріоритетами) шляхом фінансування державних спеціальних цільових інвестиційних програм розвитку соціальної сфери села, сільської шляхової мережі, підготовки кадрів. Засобами непрямого економічного впливу держава стимулює інвестиції товаровиробників та інших інвесторів на формування соціальної інфраструктури шляхом пільгового оподаткування й кредитної підтримки, удосконалення політики амортизації, прямих і непрямих субсидій тощо.

Підтримка українського села, на думку О. Бахматюка, повинна мати соціальний характер. «Сьогодні треба приймати рішення. Тому що якщо ми йдемо в Європу, то в Європі сільське господарство – це не економічний проект. Це соціальний проект щодо зайнятості населення. І набагато вигідніше дотувати населення, яке живе в селі, ніж інтегрувати його в інфраструктуру міста і збільшувати соціальні виплати», – вважає дослідник [1].

Знайти роботу у великому місті й покращити умови власного життя – чи не найголовніший чинник, який змушує людину змінити місце проживання. І найчастіше переїзять громадяни з сіл у міста й мегаполіси, де більше можливостей і перспектив. Однак, як інформує газета «День», останнім часом спостерігається зворотна тенденція: зростає кількість людей, які виїжджають із великих міст у невеликі районні центри й села [30].

Соціальна інфраструктура села – це сукупність підприємств та організацій, які активно беруть участь у відтворенні робочої сили, забезпечують сприятливі умови життєдіяльності сільського населення на виробництві та в побуті. Формування багатокладного агропромислового виробництва, диференціація послуг, що надаються населенню підприємствами різних форм власності, а також зміна соціальних потреб сільських жителів у видах послуг потребують по-новому вирішувати питання джерел інвестицій у будівництво об'єктів соціальної сфери, а також фінансування поточних витрат. Основними складовими фінансового механізму є бюджетне фінансування із використанням економічних стимулів і правового регулювання, використання приватного фінансування господарюючих суб'єктів у сільській місцевості, грантів місцевої адміністрації, спеціальних форм оподаткування, а також державних гарантованих кредитів, місцевих позичок, залучення особистих заощаджень на позиковій основі.

Нові вимоги до методів дослідження соціальної інфраструктури на селі висуваються в сучасний період в умовах загострення соціальних проблем, що зумовлюється різнохарактерністю форм господарювання, які неможливо охопити однорідними показниками, а також недостатністю інформаційної бази. Для виявлення закономірностей, пропорцій, тенденцій розвитку соціальної інфраструктури необхідно провести її аналіз за такими напрямками:

- обґрунтування якісних змін потреби населення в об'єктах соціальної інфраструктури в сільській місцевості;

- характеристика динаміки і структури соціальної інфраструктури;
- оцінка сучасного рівня забезпечення сільських населених пунктів соціальною інфраструктурою;
- порівняльний аналіз рівня розвитку соціальної інфраструктури;
- аналіз якісно нових тенденцій у зміні потреб в об'єктах соціальної інфраструктури;
- прогноз розвитку соціальної інфраструктури села, необхідних капітальних вкладень і виявлення резервів фінансових ресурсів для них.

Проблеми регулювання державних інвестицій у розвиток соціальної інфраструктури села доцільно вирішувати з використанням податкових важелів впливу, що є ефективнішим методом фінансування з боку держави, на відміну від бюджетного відшкодування витрат суб'єктів господарювання, які утримують на своєму балансі об'єкти соціальної інфраструктури села. Визначним чинником докорінного підвищення ефективності розвитку соціальної інфраструктури на селі є формування регіональної системи з елементами державного регулювання, в основу якої покладено раціональне використання наявного ресурсного потенціалу та можливостей використання діючих підприємств і організацій шляхом запровадження спеціального режиму інвестиційної політики.

Подальший розвиток соціальної інфраструктури пов'язано зі стабілізацією економічної ситуації в країні, позитивними результатами реформування аграрного сектору, поліпшенням демографічної ситуації, підвищенням кількості та вдосконаленням якості благ, які надаються сільським жителям. Вирішення розглянутих питань буде сприяти стабілізації функціонування соціальної інфраструктури села, що, у свою чергу, підвищить ефективність сільськогосподарського виробництва [28, 256].

Забезпечення функціонування та розвитку соціальної сфери села є одним із головних напрямів реформування аграрного сектору країни і розбудови соціально орієнтованої ринкової економіки [3, 18]. У структурі організаційних важелів украй важливим є завершення формування нормативно-правової бази та розширення економічних функцій органів місцевого самоврядування, що підвищить керованість процесами соціально-економічного розвитку сільських територій, забезпечення надійного функціонування соціальної інфраструктури. У цьому контексті доцільним є створення при органах державного самоврядування проектних органів, які об'єднали б спеціалістів із питань соціально-економічного та культурного розвитку, тобто фахівців, які глибоко знають реальні проблеми функціонування соціальної сфери на місцях. Однією з умов ефективного функціонування закладів соціальної інфраструктури є її науковий супровід. Він передбачає розробку просторових цільових програм з ключових напрямів соціальної політики, формування науково обґрунтованих стандартів якості життя, удосконалення методики розрахунку показників стану та розвитку закладів соціальної інфраструктури [20, 772].

Розвиток сільської соціальної інфраструктури на місцевому рівні необхідно тісно пов'язувати з економічним станом та ефективністю виробничої діяльності реформованих агропромислових формувань, можливістю останніх виділяти фінансові ресурси на соціальний розвиток. При цьому не слід відкидати

можливість приватних інвестицій як власників соціальних об'єктів, так і благодійників у соціальну сферу села. Подальший процес реформування економічного механізму функціонування сільської соціальної сфери спрямований на становлення реального власника соціальних об'єктів, розвиток ринку соціальних послуг у сільській місцевості, стимулювання зайнятості селян, поліпшення їх матеріального добробуту, відродження демографічної бази відтворення трудових ресурсів села.

Пріоритетними напрямками залучення інвестицій у розвиток об'єктів соціальної інфраструктури села мають бути:

- пільгове кредитування індивідуальних забудовників і формування контингенту потенційних забудовників шляхом надання їм усебічної допомоги, не тільки за рахунок держави, але й з боку аграрного підприємства, сільських і місцевих органів влади;

- упровадження енергозбережних технологій при будівництві житла на селі, альтернативних способів отримання енергії, що дозволить скоротити витрати на утримання як житла, так і об'єктів соціальної інфраструктури села;

- тендерні торги між підрядними організаціями при будівництві об'єктів соціальної інфраструктури;

- якщо сільськогосподарське підприємство веде будівництво об'єктів соціальної інфраструктури за власні кошти, відшкодування за побудовані об'єкти необхідно проводити коштами під гарантії держави;

- введення в дію об'єктів соціальної сфери необхідно здійснювати за сучасними проектами, надаючи перевагу багатофункціональним комплексам, диференціюючи їх залежно від підпорядкування та розміру населеного пункту.

Формування ефективних механізмів функціонування і розвитку соціальної інфраструктури села залежить насамперед від сучасного механізму державної підтримки. Основним завданням державного регіонального регулювання розвитку соціальної інфраструктури села є створення рівних можливостей для її розвитку на основі диференційованого підходу до окремих територіальних утворень з урахуванням загальної соціально-економічної ситуації, міри бюджетної забезпеченості та інших чинників з метою недопущення значної диференціації рівнів їхнього розвитку. Це дозволить більш раціонально розподіляти обмежені бюджетні ресурси відповідно до програм розвитку територіальних утворень, а також забезпечить цільове і контрольоване використання коштів.

Забезпечення економічної доцільності й ефективності функціонування об'єктів соціальної інфраструктури на селі вимагає певних оптимальних обсягів їх завантаження, а неоднаковість попиту на різні види послуг і потреба забезпечення оптимальних витрат часу громадян на одержання цих послуг створює певні суперечності у формуванні соціальної інфраструктури в сільській місцевості [33, 181]. Це обумовлює ситуацію неможливості створення повного набору закладів соціальної інфраструктури в кожному населеному пункті. Постає вимога вирішення цього завдання на рівні просторової організації соціальної інфраструктури в межах окремих адміністративних районів шляхом формування системних зв'язків сільських і міських населених пунктів адміністративного району.

Вирішення завдань прискорення формування ефективних механізмів функціонування і розвитку соціальної інфраструктури села головним чином залежить від її ефективної просторової організації й управління [4, 20].

Висновки. Процес реорганізації соціальної інфраструктури села дозволить збільшити обсяг різних видів послуг, розширити кількість робочих місць тощо. Розвиток соціальної сфери села є важливою умовою для сталого економічного розвитку України. Все більшого значення набуває реалізація на практиці тих організаційно-економічних заходів мотиваційного механізму, які пов'язані з соціальними перетвореннями на селі. Соціальна політика має перспективу й загальне визнання, а також підтримку лише тоді, коли вона стосується глибокої суті соціально-економічних інтересів не тільки селянства в цілому, а й кожного селянина зокрема.

Прискорення формування ефективних механізмів функціонування і розвитку соціальної інфраструктури села вирішальним чином залежить від її ефективної просторової організації та управління. В основу соціальної політики на селі мають бути покладені такі методологічні принципи та моделі просторової організації соціальної інфраструктури села: принципи структуризації, узгодженості та варіантності. Принцип структуризації передбачає створення необхідної різноманітності в системі. У сучасних умовах посилюється недиференційованість і змішування елементів різних режимів функціонування. У зв'язку з цим вимога структуризації системи обслуговування на основі системного підходу набуває більшої актуальності. Зокрема, приватна власність і нові форми господарювання можуть методами просторової фіксації скеровуватись на підвищення ефективності функціонування системи обслуговування. Принцип узгодженості пов'язується з ідеєю зміни співвідношень між різними сферами системи обслуговування в напрямку підвищення ефективності надання послуг. Поняття узгодженості має тісний зв'язок з поняттям сталого розвитку та відповідність до вимог сталого розвитку сільської місцевості, а отже, обумовлює вимогу розгляду та оцінки системи обслуговування через показники соціально-еколого-економічної ефективності функціонування. Умовою ефективної організації системи обслуговування є наявність вибору кращого з варіантів із багатьох можливих альтернатив.

1. *Бахматюк О.* Украинское село должно стать социальным проектом // money.comments.ua.
2. *Бозиня Д.П., Семикіна М.В., Курас І.Ф.* Ментальний чинник у сфері праці: проблеми теорії та практики: Монографія. – К.: Штурм, 2003. – 382 с.
3. *Бондар С.І.* Деякі методичні підходи до визначення категорії соціальної інфраструктури села. – Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції студентів, магістрів та аспірантів: У 2-х т. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – Т. 1. – С. 17–20.
4. *Бочкарев А.Ю.* Совершенствование управления преобразованием социальной инфраструктуры в контексте долгосрочного социально-экономического развития России до 2020 года // Страховое дело. – 2010. – №5. – С. 18–22.
5. *Бугуцький О.А., Бортник Т.І.* Про рівень життя і оплати праці в сільськогосподарських підприємствах // Економіка АПК. – 2000. – №10. – С. 81–85.
6. *Вдовиченко М.Х., Якуба К.І., Орлатий М.К.* Соціальне відродження і розвиток села в умовах становлення ринкової економіки. – К.: Урожай, 1993. – 216 с.
7. *Гайдуцький П.І.* Аграрна реформа: міфи й істина // Економіка АПК. – 2003. – №9. – С. 3–9.
8. *Гайдуцький П.І., Саблук П.Т., Луценко Ю.О.* Аграрна реформа в Україні. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 424 с.

9. *Гоголь Т.В.* Деякі аспекти фінансового забезпечення розвитку соціальної інфраструктури села // *Экономические инновации: Сборник науч. работ.* – Вып. 11. – Одесса: Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, 2001. – С. 198–201.
10. До питання функціонування об'єктів соціальної інфраструктури в сільській місцевості // *icrp.org.ua.*
11. *Економіка сільського господарства / О.І. Здоровцов та ін.* – К.: УСГА, 1993. – 320 с.
12. *Євсєєва О.О.* Стратегічні напрями соціального розвитку, шляхи державного регулювання: Монографія. – К.: СПД-ФО Коваленко В.Ф., 2011. – 524 с.
13. *Завадський Й.С.* Менеджмент. – К.: Європейський університет, 2002. – Т. 2. – 627 с.
14. *Заславська Т.* Сучасний трансформаційний процес в Росії // *Економіка України.* – 2001. – №10. – С. 12–19.
15. *Источники финансирования развития социальной инфраструктуры села // www.axiom.kiev.ua.*
16. *Инвестиції в основний капітал у галузі соціальної інфраструктури села // new.minagro.gov.ua.*
17. *Крисанов Д.Ф.* Сельское расселение: социально-экономический аспект. – К.: Наукова думка, 1998. – 142 с.
18. *Купалова Г.І.* Аналіз кон'юнктури ринку праці на селі // *Економіка АПК.* – 2002. – №1. – С. 87–92.
19. *Куценко В.І.* Соціальний вектор економічного розвитку. – К.: Наукова думка, 2010. – 735 с.
20. *Лавренюк Є.С.* Взаємозв'язок між виробничою та соціальною інфраструктурою // *Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наук. праць.* – Вып. 193: В 5 т. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. – Т. 3. – С. 769–775.
21. *Лотоцький І.І.* Становлення та розвиток людського капіталу // *Матеріали III міжнар. наукової конф. «Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин» (Умань, 5–6 червня 2009 р.).* – Умань: Уманський держ. аграр. ун-т, 2009. – С. 11–12.
22. *Лукинов И.И.* Воспроизводство и цены. – М.: Экономика, 1997. – 432 с.
23. *Малік М.Й., Шпикуляк О.Г.* Кадровий потенціал аграрних підприємств: управлінський аспект. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2005. – 370 с.
24. *Організаційно-економічні проблеми розвитку АПК / За ред. П.Т. Саблука; Редкол.: Л.І. Антіпова, В.І. Бойко, О.Г. Булавка та ін.* – К.: Ін-т аграр. економіки УААН, 2001. – Ч. 1. *Соціально-економічні проблеми села.* – 374 с.
25. *Прокопа І., Шепотько Л.* Депресивність аграрних територій: український вимір // *Економіка України.* – 2003. – №7. – С. 59–66.
26. *Саблук П.* Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого та погляди у майбутнє. – К.: ІАЕ УААН, 2001. – 486 с.
27. *Саєнко М.Г.* Стратегія підприємства: Підручник. – К.: Економічна думка, 2006. – 390 с.
28. *Славкова О.П.* Організаційно-економічний механізм вдосконалення розвитку соціальної інфраструктури села // *Проблеми ефективного функціонування АПК в умовах нових форм власності та господарювання: Кол. монографія у двох томах / За ред. П.Т. Саблука, В.Я. Амбросова, Г.Є. Мазнева.* – К.: ІАЕ, 2001. – Т. 2. – С. 256–258.
29. *Тринько Р.І., Маліновська О.Я.* Державне регулювання підприємництва: теорія, методика, практика. – Л.: Львів. держ. ун.-т внутрішніх справ, Львів. держ. фін. акад., 2007. – 184 с.
30. *Українське село – соціальне гетто? // forum.reactorg.org.ua.*
31. *Черевко Г.В., Яцків М.І.* Економіка природокористування. – Львів: Світ, 1995. – 208 с.
32. *Чорнобай М.М.* Джерела фінансування соціальної сфери села // *Аграрна наука – селу: Збірник наук. праць Подільської державної аграрно-технічної академії.* – Вып. 9. – Кам'янець-Подільський, 2001. – С. 306–308.
33. *Шуст О.А.* Стратегічні напрями інноваційної діяльності в аграрній і соціальній сферах АПК регіону // *Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ: Матеріали XIV міжнародної науково-практичної конференції.* – Вып. 1. *Економічні науки.* – Чернівці, 2004. – С. 180–183.
34. *Юрчишин В.В.* Науково-методологічні та організаційні основи розвитку системи управління аграрним сектором економіки // *Економіка України.* – 2004. – №5. – С. 69–70.

Стаття надійшла до редакції 9.12.2011.